

институтов. – М., 1997.

13. Кирдина С.Г. Теория институциональных матриц (пример российского институционализма) / Постсоветский институционализм. Монография. – Донецк: Каштан, 2005. – С.75-101.

14. Тамбовцев В.Л. Основы институционального проектирования. – М.: ИНФРА-М, 2005.

15. Дементьев В.В. Экономика как система власти.– Донецк: Каштан, 2003.

16. Дерябина М. Институциональные аспекты постсоциалистического переходного периода // Вопросы экономики. – 2000. - №12.

17. Бессонова О.Э. Институты раздаточной экономики России: ретроспективный анализ. – Новосибирск: ИЭиОПП СО РАН, 1997. – 72 с.

Статья поступила в редакцию 19.11.2008

В.В. НЕБРАТ, к.е.н.,

ДУ „Институт економіки та прогнозування” НАН України

ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ ТА СУСПІЛЬНИЙ СЕКТОР: ДАЛЕКТИКА ІНСТИТУЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

В умовах системної трансформації національного господарства й розвитку ринкового середовища суттєво змінюється співвідношення між суспільним і приватним секторами економіки. Суспільний (згідно із західною термінологією – публічний) сектор призначений для того, щоб відтворювати публічні (суспільні) блага. Суспільні блага – це те, що однаковою мірою доступно всім членам суспільства і не потребує безпосередньої оплати. Ресурсною основою відтворення та розвитку суспільного сектора економіки виступають державні фінанси.

Актуальність проблеми державного фінансування виробництва суспільних благ в умовах трансформаційної економіки пов'язана зі становленням ринкових механізмів і специфікою узгодження та взаємодії ринкового та неринкового секторів. Крім того, сам процес формування ефективних рішень щодо управління державними фінансами, визначення стратегічних пріоритетів бюджетної політики, критеріїв ефективності та меж управлінських рішень у суспільному секторі економіки становлять актуальну практичну проблему, що потребує теоретичної розробки.

У працях українських учених В. Гейця [17, 29], А. Гриценка [17], А. Даниленка [16], Б. Кваснюка [26], І. Луїної [19] та ін. розглянуто проблеми ефек-

тивності системи державних фінансів, напрямки реформування вітчизняної фінансової системи, особливості бюджетної політики в перехідній економіці тощо. Інституційні аспекти розвитку державних фінансів знайшли висвітлення в публікаціях українських (О. Длугопольський [13, 12], В. Зимовець [14, 15], К. Павлюк [22, 23], І. Радіонова [25] Д. Хохич [30]) та російських економістів (Є. Пономаренко [24], Є. Жильцов [31] та ін.). Разом з тим, проблеми інституційних змін у механізмах фінансового забезпечення неринкових благ потребують подальшої теоретичної розробки. Крім того, важливою частиною загальної проблеми є з'ясування специфічних рис і тенденцій розвитку суспільного сектора української економіки.

Традиційний аналіз не пояснює процес прийняття урядових рішень щодо розвитку суспільного сектора і не вирішує проблем формування ефективного механізму управління державними фінансами. Процес інституціалізації фінансово-бюджетної сфери в контексті ринкових перетворень вимагає застосування інституційних підходів і до теоретичної розробки цих питань.

Метою статті є визначення головних особливостей і тенденцій розвитку суспі-

© В.В. Небрат, 2008

льного сектора з урахуванням інституційних умов його функціонування, обґрунтування шляхів підвищення ефективності бюджетних рішень в Україні на основі аналізу механізму управління державними фінансами з позицій теорії суспільного вибору.

Теоретичне обґрунтування необхідності та економічної природи суспільного сектору в ринковій економіці здійснив П. Самуельсон, показавши, що державне втручання є доцільним з точки зору подолання негативних наслідків дії ринкового механізму [10, 9]. Методологічною основою вивчення інституційного середовища діяльності індивідів та організацій у суспільному секторі слугують дослідження Дж. Б'юкенена [3, 2], Г. Талака [3], М. Олсона [21] та ін. Теорія суспільного вибору, основи якої були закладені в працях Дж. Б'юкенена „Розрахунок згоди” (1962, спільно з Г. Талаком) і „Межі свободи” (1975), акцентує увагу на втратах, пов'язаних із діяльністю держави (економіка бюрократії, пошук політичної ренти тощо). Аналіз державного фінансування економіки суспільного сектора з інституціональних позицій у зарубіжній літературі проводили Е.Б. Аткинсон [11], Р. Масгрейв, П. Масгрейв [7], Дж.Е. Стігліц [6, 11], Г. Мюрдаль [8].

У вітчизняній економічній науці також існує потужна традиція інституціональних підходів до трактування державних фінансів. Українські вчені другої половини XIX – початку XX ст. М. Алексеєнко, К. Воблий, Г. Сидоренко, І. Янжул розглядали податки як плату за послуги держави, порушили проблеми ціноутворення на ринку державних послуг, механізму прийняття рішень щодо рівня та розподілу державних доходів і витрат [20, с. 151–202]. Питання бюджетного права як інституційного оформлення процесу фінансування суспільного сектора розроблялись у працях П. Кованька, І. Патлаєвського, М. Соболева, І. Тарасова, Л. Яснопольського та ін. В економічній літературі поступово утвердився погляд на співвимірність витрат казни з існуючими засобами, тобто відповідність між метою і засобами урядових дій. Прин-

цип економії було застосовано до державних фінансів: потреби держави мають задовольнятися по можливості ощадливо, дана пожертва господарських засобів має супроводжуватись якомога вагомим результатом, або інакше – певний результат має досягатися шляхом можливо менших витрат. Ця вимога у фінансовому господарстві зумовлена не тільки загальними основами господарювання, але і вимогою справедливості до громадян, на яких прямо або опосередковано лягає тягар державних витрат. Г.Д. Сидоренко, зокрема, вважав діяльність уряду такою, що виходить за межі державних потреб, якщо „держава приймає в коло своїх задач і такі речі, котрі насправді є приватними цілями і можуть бути досягнуті приватними силами; але цим підтримується обтяжлива система опіки, при якій держава стає тягарем для суспільства, при якій суспільство поступово перетворюється із живого організму в мертвий механізм, оскільки у цьому випадку послаблюється важливий рушій – безпосередній особистий інтерес” [27, с. 24].

Розвиток правових основ державного управління у поєднанні з науковими дослідженнями в галузі фінансів сприяли розробці фінансового права. І.Т. Тарасов з цього приводу зазначав: „Вилучення у підданих грошей чи продуктів і накладання на них різних повинностей не створюють ще ні фінансів, ні фінансового права, оскільки з цими термінами пов'язане уявлення не тільки про вилучення доходів і справляння повинностей, але й про мотиви, форми таких зборів, про форми і цілі витрачання цих доходів і про правомірне співвідношення між владою, що збирає, і платниками” [28, с. 8]. Суперечність інтересів, що виникає у фінансових відносинах, примиряється правом. Тому, вважав І.Т. Тарасов, науково-всепічне дослідження фінансів, незалежне від спричинених ними правовідносин, є неможливим.

Інтерпретація бюджету в термінах попиту й пропозиції суспільних благ найбільш виразно була здійснена в працях італійських і шведських економістів У. Мацоли, К. Вікселля, Е. Ліндаля та ін. Узгодження витрат і вигод у ринковому

секторі (щодо ринкових благ) відбувається через відносну оцінку споживачем корисності благ щодо витрат, пов'язаних із їх придбанням. Ці витрати знаходять відображення в ціні товару, отже інформація є прозорою, а рішення індивідуальним і добровільним. Іншими є умови прийняття рішень щодо фінансування суспільного сектора. Під час прийняття колективних рішень оцінка всієї сукупності витрат, як і зіставлення витрат на товар, що купується, із зменшенням витрат на всі інші товари є проблематичними. Фактично у процесі вибору залишаються невідомими альтернативи щодо розмірів і розподілу витрат, збільшення або зменшення доходів, зниження податків чи зменшення заборгованості. Таким чином, розміри бюджетних витрат безпосередньо не детерміновані високими вигодами від суспільних благ. Вони можуть визначатися зовсім іншими мотивами, не пов'язаними із суспільною корисністю державної діяльності.

Послідовне дотримання принципу „методологічного індивідуалізму”, обґрунтованого неінституціональною теорією, дозволяє позбутись ілюзій щодо альтруїстичних намірів політиків і державних менеджерів. Запропонована ще в роботах економістів XIX ст. теза про обмін послугами між державою та платниками податків виявилася більш реалістичною, ніж постулати патерналістської доктрини. В економіці суспільного сектора з'являється можливість отримати особисту вигоду від державних витрат, перекинувши відповідні витрати на інших (у формі вищих податків або скорочення інших видів витрат).

Ретроспективний аналіз трансформації вітчизняних фінансів дає підстави поставити під сумнів положення про провідну роль державних фінансів у відтворенні суспільного сектора національної економіки з метою реалізації економічної функції держави по забезпеченню населення суспільними благами. Позитивний аспект аналізу суспільного сектора у порівняльно-інституційній перспективі засвідчує, що система державних фінансів на сьогоднішній день є найменш ефективним чинником його розвитку. Вона трансформувалася в

механізм перерозподілу доходів, у якому реальні потреби суспільної сфери є ширшою, прикриттям для виділення бюджетних коштів. Ця ситуація особливо загострюється по мірі розгортання соціально-економічних проблем трансформаційної економіки, внаслідок політичної нестабільності, невизначеності стратегії діяльності уряду, постійного декларування необхідності вибору між соціальними та інвестиційними пріоритетами.

Високий рівень бюджетних витрат і вимоги подальшого їх зростання за умов відсутності громадського контролю за бюджетним процесом, тиску на депутатів, лобіювання певних рішень групами зі специфічними інтересами оприявнюють відсутність ув'язки між вигодою від суспільних благ і витратами громадян. Навіть формальна відповідність доходів і витрат не означає, що досягнуто оптимального розміру та ефективного розподілу бюджетних коштів на фінансування суспільного сектора. При прийнятті колективних рішень в умовах представницької демократії вигоди отримує більшість, а витрати розподіляються між усіма.

Важливим чинником підвищення ефективності фінансування суспільного сектора є рівень податкової дисципліни і загальної законслухняності громадян, які в свою чергу залежать від суб'єктивної оцінки платниками податків фіскальної політики уряду і рівня забезпеченості суспільними благами. Якщо ефективність державних видатків на фінансування суспільного сектора економіки низька, або, що важливіше, суспільство оцінює її низько – будь-який рівень податкового навантаження буде трактуватись платниками податків як зависокий. При високому податковому навантаженні вимоги до суспільного сектора зростають, забезпеченість суспільними благами оцінюється більш критично. Як свідчить практика деяких розвинених країн (зокрема, Данії, Швеції), якщо суспільство високо оцінює блага та послуги, що надає держава, то високі податкові ставки користуються загальною підтримкою.

Разом з тим, практично неможливо

врахувати вплив усіх різноспрямованих чинників, які визначають вигоди та витрати суспільних благ і визначити сальдо між податковим навантаженням і вигодою від державних видатків. Навіть тоді, коли бюджет можна визнати оптимальним за розміром, він може бути далеким від оптимуму за структурою, тобто в деяких сферах витрати будуть надто високими, а в інших – надто низькими. В умовах ринкової економіки величина державних витрат – це завжди пошук компромісу між тими товарами, які індивід може купити за кошти, якими він розпоряджається, й тими благами, які він одержує від держави, жертвуючи їй частину своїх доходів. Інакше кажучи, в умовах обмеженості ресурсів, певна комбінація виробництва ринкових і суспільних благ є вирішенням проблеми технологічного вибору.

Проте, слід враховувати, що виробництво чистих суспільних товарів є монополією держави, а сфера виробництва змішаних суспільних товарів є ареною конкуренції суспільного та приватного секторів. На відміну від інших суб'єктів економічних відносин держава має законне право стягнення податків і відшкодування витрат на виробництво суспільних товарів, отже, з'являється можливість „монопольного ціноутворення” на ринку суспільних товарів, що суперечить принципам ефективності та справедливості державної регуляторної політики. Враховуючи те, що в українському суспільстві склався стійкий неформальний інститут „невтручання” громадян у регулювання суспільного сектору, наслідком чого є низька потреба населення в прозорості бюджетної інформації, для маніпулювання державними фінансами об'єктивно відкриваються широкі можливості.

У наших сучасних умовах йдеться вже не про „втрати” економічної системи від дії політичних інститутів [3], а про „переродження” публічної сфери, набуття нею квазіринкових форм, коли обмін „повноваження влади – суспільні послуги” підміняється ланцюжком обіцянок і демонстративних популістських рішень для підтримки в електораті сподівань і довіри. При

прямій демократії, коли кількість осіб, які беруть участь у прийнятті рішення, є великою, між ними практично неможлива змова. Натомість, представницька демократія надає можливості формування груп за інтересами, що проводять вигідні рішення через механізм лобіювання, обмін голосами тощо. Це призводить до зростання загальної величини державних витрат, але не сприяє їх раціональному розподілу з точки зору суспільних інтересів. Є підстави стверджувати, що механізм демократичних виборів сьогодні працює як механізм створення груп зі спеціальними інтересами, які в подальшому реалізують свої цілі через використання бюджетних коштів і маніпулятивно-законодавчих можливостей державного управління.

При прямій демократії всі особи, що приймають рішення, є одночасно споживачами суспільних благ і платниками податків. Але в реальних умовах доступ різних членів суспільства до споживчих благ та міра користування ними є різною. Крім того, в трансформаційній економіці зростає загроза перекладання частини приватних витрат на суспільство через т.зв. екстерналії. Відтак складається практика, коли не лише соціальні витрати значно перевищують ринкові, але й окремо взяті екстернальні витрати перевищують інтернальні.

Суттєвим недоліком існуючої практики бюджетних рішень є відсутність загальних правил розподілу витрат на фінансування суспільних благ, що не змінювались би в ході обговорення й прийняття конкретних проектів. Це дає можливість коригувати пріоритети, суми асигнувань і порядок фінансування залежно від впливів груп за спеціальними інтересами, тобто всупереч принципу максимізації суспільного добробуту.

У демократичних державах важлива роль належить законодавчим нормам, спрямованим на зменшення ймовірності ухвалення неефективних бюджетних рішень. До таких норм належать:

– пряме обмеження обсягу державних витрат;

– обмеження рівня податкових доходів (рівня певних податкових ставок, асор-

тименту товарів, що підпадають під оподаткування ПДВ), оскільки можливості зростання витрат залежать насамперед від фінансових ресурсів;

–заборона на формування позабюджетних фондів та обчислення розмірів державних запозичень;

–процедурні обмеження щодо прийняття бюджетних рішень, наприклад, законодавча вимога приймати рішення щодо витрат кваліфікованою більшістю голосів.

До важливих рис державних фінансів належить принцип визначення розмірів оподаткування державними потребами. Ця теза була сформульована ще в ХІХ ст. і передбачала подолання фіскальної сваволі, коли податкове навантаження не узгоджувалося з економічною доцільністю та соціально-економічними наслідками стягнення обов'язкових платежів. Проте, у ХХ ст. М. Фрідманом було запропоновано зворотнє твердження: він пояснював зростання державних видатків тим, що вони компенсуються наявними доходами, оскільки уряд витрачає всі доходи від податків і навіть більше [5, s. 611]. Відтак було запропоновано зниження податків із метою обмеження державних видатків.

Насправді, законодавче оформлення обмежень доходів і видатків бюджету не вирішує проблеми, оскільки кошти можна одержати за допомогою кредиту. Обмеження доходів має бути доповнене заборонаю на утворення позабюджетних фондів та обмеженням розміру державних запозичень. На жаль, в Україні встановилася негативна практика збільшення бюджетних витрат при зменшенні податкових надходжень, що спричинило стрімке зростання внутрішньої та зовнішньої заборгованості. Система управління державним боргом через слабку координацію боргової політики з фіскальною, грошово-кредитною та валютною політикою ще далека від довершеності. Не визначено оптимальної величини державного боргу відносно валового внутрішнього продукту, розміру витрат держави на його обслуговування тощо. В результаті нераціонального обслуговування державного боргу в країні посилюються інфляційні процеси.

Доцільним є запровадження процедурних обмежень щодо прийняття бюджетних рішень, найбільш важливі з яких стосуються державних витрат. Зокрема, законодавчі акти, що призводять до збільшення державних витрат, повинні прийматися тільки за наявності в розпорядженні держави відповідних доходів. При тому пріоритет повинні мати витрати на фінансування суспільного сектора, а не утримання державного апарату, або державні інвестиції. Проблема державних інвестицій залишається однією з найбільш суперечливих, оскільки практика свідчить про їх неоднозначні наслідки, особливо в довгостроковій перспективі [19, с. 192–209].

Традиційно вважається, що розмір суспільного сектора визначається співвідношенням тих вигод і втрат (видатків), що пов'язані з його функціонуванням. До головних вигід від суспільного сектора зараховують такі: 1) компенсацію „провалів ринку”; 2) згладжування циклічних коливань економіки; 3) досягнення вищого ступеня соціальної стабільності за рахунок вирівнювання доходів [13, с. 7]. Втрати від існування суспільного сектора можна поділити на дві групи: по-перше, видатки на його фінансування (зростання податкового навантаження, розширення бюрократії та зростання витрат на утримання держапарату, вплив політичної кон'юнктури на ухвалення економічних рішень), по-друге, зниження ефективності приватного сектора внаслідок поширення утриманських настроїв та інших опосередкованих чинників.

Згідно з положеннями сучасної економічної теорії, здійснення державою визначених видів діяльності, як-от: забезпечення суспільного порядку, національної безпеки, інвестиції в інфраструктуру та людський капітал, може прямо сприяти економічному зростанню. Але якщо державна діяльність – це діяльність по використанню можливостей суспільного сектора і бюджетних коштів у власних чи групових інтересах, то закономірним є розвиток суспільного сектора у спотвореній якості – як сектора, що потребує, по-перше, все більше чиновників; по-друге, все більшого фінансування. Метою суспільного

сектора як соціального інституту стає відтворення самого себе у зростаючих масштабах. Деформація інституційних механізмів забезпечення суспільного сектора призводить до гіперактивності державного апарату в сфері перерозподілу фінансових потоків та поведінки ухилення на інших напрямках управління. Економічна доцільність не є основним пріоритетом і критерієм розподілу повноважень.

Розглядаючи державні фінанси як організаційну структуру, можна стверджувати, що відсутні механізми захисної дії суспільства від „поведінки ухилення” державних структур і керівників вищого ешелону державного апарату. Репресивний апарат контролю за державними службовцями давно знищено, а нового не створено, відтак утворився певний вакуум відповідальності, більше того – активно розвивається суспільний консенсус безвідповідальності, коли невиконання розпоряджень влади передбачає безвідповідальність самих урядовців.

Небезпека поведінки ухилення за наперед відомої відсутності захисних механізмів реалізується в суспільстві повною мірою. Більше того, саме можливість „поведінки ухилення” стає основною мотивацією для проникнення й участі в державній діяльності на всіх рівнях. За умови обмеженої раціональності вибору (знання неповні й простіше обмежитися тією інформацією, що пропонується, ніж витратити зусилля на отримання додаткової інформації і здійснення логічних операцій) сформувався стійка тенденція перманентної зміни керівників структур державного управління. Кожний новий факт або подія можуть кардинально змінити умови і результати обмежено-раціонального вибору. Наслідки можна представити у двох взаємообумовлених напрямках:

1. Персони, що представляють суспільний сектор, зайняті виключно своїми проблемами по збору (на конкурентів) і захисту (щодо себе) інформації як основного важеля обмежено-раціонального вибору електорату. Реалізація головних завдань державної політики відходить на другий-третій план і фігурує лише як один із складників PR. При тому, маючи профе-

сійну команду іміджмейкерів навіть провали можна представити як активні спроби вирішення проблем, тобто набрати політичні „дивіденди” на економічних невдачах і неефективних рішеннях.

2. Перманентні вибори і заміщення посадовців державного апарату на практиці означають безвідповідальність як систему, що самовідтворюється й консервує при тому невіршені суспільні завдання.

Соціальні інститути формуються здебільшого спонтанно, часом всупереч нашій волі, навіть якщо ми цього не хочемо помічати. Головним чинником виникнення нових інститутів є можливість одержання доходу, який не може бути отриманий в умовах уже наявної інституційної системи [18, с. 287]. Можна стверджувати, що відсутність механізмів контролю і впливу на виконавчу владу помножена на обмежену раціональність вибору в умовах представницької демократії, яка формує представництво у владі груп зі спеціальними інтересами, породжує новітні інститути, які не мають нічого спільного з економічною ефективністю, народногосподарською оптимальністю та соціальною справедливістю – засадничими принципами економічної політики держави.

Рівновага суспільно-економічної системи досягається не в точці оптимізації, або в точці максимуму ефективності, а в точці терпимості: при максимальній індивідуальній користі персональних агентів суспільного сектору, яку ще може стерпіти електорат. Механізм відновлення рівноваги теж не має нічого спільного з пошуком народногосподарського оптимуму: політичні перевибори лише породжують наступну серію обіцянок, що не підтверджуються підвищенням економічної результативності. Кредит довіри до нових посадовців дозволяє певний час пролонгувати виконання передвиборчих програм і задекларованих завдань.

Таким чином, функціонування суспільного сектора далеко не завжди призводить до досягнення бажаних результатів. „Провали держави” пов’язані перш за все з недосконалістю політичного процесу та обмеженістю контролю виборців за держа-

вним апаратом. У суспільному секторі пересічний громадянин не має важелів безпосереднього впливу на прийняття рішень щодо фінансування суспільних благ та можливостей контролю використання коштів.

Суспільний сектор економіки в умовах ринкових перетворень зазнає суттєвих інституційних змін, що потребує теоретичного осмислення на основі інституціональної парадигми. Сфера державних послуг з відтворення суспільних благ та забезпечення ефективності функціонування приватного сектору має низку специфічних рис, що унеможливають або ускладнюють їх ринкову оцінку. Зокрема, існують високі ризики неефективного використання коштів бюджету та низький рівень контролю за якістю державних послуг, невідповідність між вигодою від суспільних благ і витратами громадян. Стратегічним напрямом оптимізації взаємодії суспільного сектора економіки та державних фінансів є формування ефективного механізму управління державними фінансами на основі контролю цільового використання бюджетних коштів, визначення критеріїв ефективності контрольних функцій управління, становлення інституційного механізму функціонування контрольно-ревізійних органів, запровадження заходів підвищення прозорості бюджету та посилення суспільного контролю за його виконанням.

Література

1. Brown C.V. Jackson P.M. Public Sector Economics. – New York: McGraw-Hill. 1980.
2. Buchanan J. The Limits of Liberty. – Chicago, 1975.
3. Buchanan J., Tullock G. The Calculus of Consent Logical Foundations of Constitutional Democracy. Ann Arbor, 1965.
4. Cullis J., Jones P. Public Finance and Public Choices. Analytical Perspective. – Chicago: University of Chicago Press. 1982.
5. Dornbusch R., Fischer S. Makroökonomik. – München; Wien: Oldenburg, 1986.
6. J.E. Stiglitz. Economics of the Public Sector. – New York: McGraw-Hill. 1980.
7. Musgrave R.A., Musgrave P.V. Public Finance in Theory and Practice. – London: McGrawHill International Book Company. 1980.
8. Myrdal G. The Meaning and validity of Institutional Economics, in Doffer. – 1976.
9. Samuelson Paul A. Diagrammatic Exposition of a Theory of Public Expenditure // Review of Economics and Statistics, XXXVII (November, 1955). P. 350-356.
10. Samuelson Paul A. The Pure Theory of Public Expenditure // Review of Economics and Statistics, XXXVI (November, 1954). P. 387-389.
11. Аткинсон Э.Б., Стиглиц Дж.Э. Лекции по экономической теории государственного сектора / Пер. с англ. Под ред. Л.Л. Любимова. - М.: Аспект Пресс, 1985.
12. Длугопольський О.В. Концептуальні засади функціонування державного сектору у глобалізованій економіці // Фінанси України. – 2008. – № 4. – С. 55-67.
13. Длугопольський О.В. Політекономія публічного сектора: західні орієнтири // Економічна теорія. – 2006. – № 2. – С. 3-16.
14. Зимовець В. Акумуляція фінансових ресурсів та економічний розвиток. – К.: Ін-т економіки НАНУ, 2003. – 314 с.
15. Зимовець В. Місце фінансового сектора в сучасних концепціях інституціональної організації економіки // Економіка України. – 2004. – № 11. – С. 15-26.
16. Інфляція та фінансові механізми її регулювання /За ред. А.І. Даниленка. – К.: Ін-т екон. та прогнозув., 2007. – 400 с.
17. Капіталізація економіки України / За ред. В.М. Гейця, А.А. Гриценка. – К.: Ін-т екон. та прогнозув., 2007. – 220 с.
18. Лафта Дж.К. Теория организации. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 416 с.
19. Луніна І.О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин. – К.: Наукова думка, 2006. – 432 с.
20. Небрат В.В. Українська фінансова думка другої половини XIX – початку XX століть. – К.: Ін-т екон. та прогнозув., 2007.
21. Олсон М. Логика коллективных действий. Общественные блага и теория групп. – М.: Фонд экономической инициативы ФЭИ, 1995.
22. Павлюк К.В. Бюджет і бюджетний

процес в умовах транзитивної економіки України. – К.: НДФІ, 2006. – 584 с.

23. Павлюк К.В., Ахмед Т.В. Концептуальні підходи до аналізу державних видатків // *Фінанси України*. – 2007. – № 8. – С. 24-32.

24. Пономаренко Е.В. Финансы общественного сектора. – М.: Экономика, 2001.

25. Радіонова І.Ф. Фінансова політика як феномен інституціональної економіки // *Фінанси України*. – 2007. – № 11. – С. 41-50.

26. Роль держави у довгостроковому економічному зростанні / За ред. Б.Є. Кваснюка. – Х.: Форт, 2003. – 424 с.

27. Сидоренко Г.Д. Финансовое право. Ч.1. Теория финансов. – Житомир, 1888. –

341 с.

28. Тарасов И. Очерк науки финансового права. – Ярославль, 1883. – 710 с.

29. Трансформаційні процеси та економічне зростання в Україні / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – Х.: Вид-во “Форт”, 2003. – 440 с.

30. Хохич Д.Г. Ефективність системи державних фінансів у контексті інституційного підходу // *Фінанси України*. – 2006. – № 3. – С. 65-73.

31. Экономика общественного сектора. / Под ред. проф. Е.Н. Жильцова, проф. Ж.-Д. Лафея. – М.: ТЕИС, 1998.

Статья поступила в редакцию 08.10.2008

Н.М. КОСТЮЧЕНКО,
Сумський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО СОЦІО-ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

У сучасних умовах очевидними стали протиріччя, пов'язані з вичерпністю природних ресурсів та забрудненням навколишнього середовища. Глобальні екологічні проблеми сьогодення пов'язані із здійсненням антропогенних процесів без урахування можливостей природи компенсувати негативний вплив від цих процесів, а також в зв'язку з орієнтацією на превалювання соціо-економічних пріоритетів розвитку людства [1].

Вичерпність значної кількості природних ресурсів та погіршення якості навколишнього середовища обумовили необхідність пошуку нової парадигми розвитку суспільства, відмінної від споживацького ставлення до природи. Такою парадигмою стали ідеї екологічно сталого економічного розвитку, які було висвітлено на конференції ООН з питань навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро в 1992р.

Питання досягнення сталого розвитку є одним з ключових для України на сучасному етапі. Україна визнала нову мо-

дель розвитку суспільства і ратифікувала основний документ Конференції у Ріо-де-Жанейро (1992 р.) «Порядок денний на XXI століття». Цим наша країна зобов'язалася впроваджувати принципи сталого розвитку, що передбачає збалансоване вирішення соціо-економічних завдань, проблем збереження сприятливого стану довкілля і природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення життєвих потреб нинішнього і майбутніх поколінь.

Дослідження цього питання являє собою складний процес, який охоплює в своїй основі питання методології, теорії та практики соціо-економічного розвитку країни із врахуванням асиміляційних можливостей навколишнього середовища та умови раціонального використання природних ресурсів.

Перехід до сталого (збалансованого соціо-еколого-економічного) розвитку є одним з нагальних завдань для України на

© Н.М. Костюченко, 2008